

**НАЗВА ДИСЦИПЛІНИ:
ІСТОРІЯ ЛІНГВІСТИЧНИХ УЧЕЇ І ПРОБЛЕМИ ЗАГАЛЬНОГО МОВОЗНАВСТВА**

Цикл професійної підготовки

ВИКЛАДАЧ:

Галина Вікторівна Зимовець, кандидат філологічних наук,
старший науковий співробітник
E-mail: galynazymovets@gmail.com

ЗАГАЛЬНЕ НАВАНТАЖЕННЯ: 3 кредити ECTS

Заняття в аудиторії: 30 год. (20 год. лекцій, 10 год. семінарів)

Самостійна робота слухачів курсу: 60 год.

Форма підсумкового оцінювання: іспит.

АНОТАЦІЯ

Курс з історії лінгвістики та загального мовознавства має комплексний характер, ознайомлює аспірантів з надбаннями світового мовознавства та готує їх до самостійної дослідницької роботи. Він має й теоретичну, і практичну складову, надає майбутнім дослідникам інструментарій для різноаспектного аналізу мови.

Курс подає відомості про основні мовознавчі школи й традиції, починаючи з античності й доводячи до сучасності, а також про сформовані в минулому лінгвістичні парадигми. Він передбачає формування навичок критичного аналізу різних теорій мови на історико-культурологічному тлі. Знання історії зародження лінгвістики як окремої дисципліни та її подальшого розвитку сприяє поглибленню розуміння феномену мови, що розширює фаховий світогляд молодих науковців. У процесі навчання аспіранти вчаться простежувати спадкоємність у формуванні наукових шкіл. Крім того, ознайомлення із широким спектром сформованих у минулому підходів до аналізу мови уможливорює добір оптимальних методів для досягнення поставлених дослідницьких цілей.

МЕТА І ЗАВДАННЯ

Мета курсу – розширити знання аспірантів про етапи розвитку лінгвістичної думки та поглибити розуміння ключових проблем теоретичної лінгвістики. Аспіранти отримують ґрунтовні знання про історію лінгвістичних учень і в європейському ареалі, і поза його межами, а також ознайомляться з провідними сучасними напрямками та проблемами мовознавства. У результаті проходження курсу буде сформоване вміння орієнтуватися в різних підходах до вивчення мови та здатність застосовувати відповідний мовознавчий інструментарій для дослідження конкретних мовних явищ. Крім того, аспіранти зможуть удосконалити свої навички та вміння усного й письмового наукового мовлення за фахом.

РЕЗУЛЬТАТИ НАВЧАННЯ, МЕТОДИ ВИКЛАДАННЯ І ФОРМИ ОЦІНЮВАННЯ

Результати навчання	Методи викладання і навчання	Форми оцінювання
Знати етапи історії розвитку світової лінгвістичної думки та їхній історико-культурологічний контекст, усвідомлювати взаємозв'язок різних шкіл і підходів до аналізу мови	Прослуховування лекцій з елементами зворотного зв'язку.	Поточний контроль. Підсумковий іспит
Уміти аналізувати можливості та обмеження різних шкіл і методів, зокрема сфери їх застосування.	Виступи на семінарських заняттях з подальшим обговоренням.	Поточний контроль.

Сформувати вміння орієнтуватися в різних підходах до вивчення мови та застосовувати відповідний мовознавчий інструментарій для дослідження тих або інших мовних явищ.	Реферативна презентація конкретного мовознавчого напрямку.	Поточний контроль.
Удосконалювати навички та вміння усного та письмового наукового мовлення за фахом, розвивати творче та логічне мислення.	Підготування виступів на семінарах, участь у дискусії. Індивідуальне завдання 1, 2, 3: рукопис	Поточний контроль.

ЗМІСТ КУРСУ

Вступне слово

Курс поглиблює знання про основні етапи розвитку лінгвістики з моменту її зародження. Він спрямований на формування в аспірантів цілісного розуміння процесу формування наукових парадигм залежно від історико-культурного контексту, що сприяє розширенню мовознавчої картини світу.

Курс має передусім теоретичне спрямування, ознайомлює зі здобутками лінгвістики, умовами її формування та взаємодії з іншими галузями знань. У межах дисципліни велику увагу віддано вивченню методологічного апарату мовознавства, який був розроблений у конкретних школах і напрямках, зокрема аналізу можливостей його застосування в сучасних дослідженнях. Розуміння спадкоємності лінгво-культурологічної традиції – це істотний компонент фахової компетентності мовознавців.

Практична значущість курсу полягає у формуванні вміння критично опрацьовувати значні обсяги інформації. Лекційні й семінарські заняття передбачають дискусії і обговорення широкого кола питань лінгвістичної проблематики, що сприятиме поліпшенню навичок ведення наукової дискусії.

Тематичний план

№ з/п	Теми занять	Кількість годин
Лекція 1	Зародження лінгвістики в добу античності та в країнах Сходу 1. Мистецтво граматики в Індії. 2. Мовознавство в Стародавній Греції та Римі. 3. Олександрійська школа та її значення для розвитку лінгвістики в Європі.	2 год.
Семінар 1	Теорія мови в Стародавній Греції 1. Концепція мовного знака Аристотеля. 2. Дискусія про правильність імен (аналіз діалогу «Кратил» Платона). <i>Індивідуальне завдання 1:</i> самостійні роботи за окремими питаннями лекції, написання конспекту, робота з лексикографічною літературою.	2 год.
Лекція 2	Мовознавство епохи Середньовіччя й Відродження в Європі та в арабському світі 1. Теорія імені. Спів номіналістів та реалістів. 2. Розроблення граматичної теорії в Європі. 3. Арабська мовознавча традиція. Описи фонетичної системи. 4. Зародження лексикографії.	2 год.
Лекція 3	Лінгвістика в епоху Нового часу і Просвітництва 1. Граматики народних мов. Перші граматичні вчення в слов'яномовних традиціях. 2. Емпіризм і раціоналізм у філософії мови. «Загальна і раціональна граматики» Пор-Рояля. Проблема мовних універсалій. 3. Питання мови в працях Ф. Бекона, Р. Декарта, Г. Лейбніца, Ж-Ж. Руссо. Проекти створення штучних мов.	2 год.

Лекція 4	Порівняльно-історичне мовознавство 1. Передумови виникнення порівняльно-історичного мовознавства. Праці В. Джонза. 2. Становлення методу в працях Ф. Боппа, Я. Гріма, Р. Раска, О. Х. Востокова, Ф. Шлегеля. 3. Становлення та розвиток порівняльно-історичного мовознавства.	2 год.
Лекція 5	Лінгвістика першої половини XIX ст. 1. Лінгвістичні та філософські погляди В. фон Гумбольдта. Співвідношення мови та культури. 2. Натуралістичний (біологічний) напрям у порівняльно-історичному мовознавстві XIX ст. А. Шлейхер. 3. Стадіальна теорія. 4. Реконструкція прамови.	2 год.
Лекція 6	Лінгвістика другої половини XIX століття 1. Психологічний напрям у мовознавстві. Х. Штейнталь. 2. Праці О. О. Потебні. Поняття «внутрішня форма» та його потенціал для дослідження мови й культури. 3. Естетичний ідеалізм К. Фослера. 4. Молодограматизм.	2 год.
Лекція 7	Лінгвістика кінця XIX – початку XX ст. 1. Казанська школа та формування системного розуміння мови. 2. Московська школа та розвиток формальних підходів. 3. Ареальна лінгвістика. 4. Неолінгвістика.	2 год.
Семинар 2	Критичний аналіз «Курсу загальної лінгвістики» Фердинанда де Сосюра 1. Сутність мови. 2. Лінгвосеміотика. Характер мовного знака. 3. Форма в мові. 4. Системність. Типи зв'язків у мові. 5. Синхронія і діахронія. <i>Індивідуальне завдання 2:</i> самостійні роботи за окремими питаннями лекції, написання конспекту, робота з лексикографічною літературою.	2 год.
Лекція 8	Школи структуралізму: концепції та методи 1. Виникнення структуралізму. 2. Празький лінгвістичний гурток. 3. Копенгагенська школа глосематики (Л. Єльмслев). 4. Дескриптивізм.	2 год.
Семинар 3	К. Бюлер («Новий Органон») і теорія поля в лінгвістиці 1. Модель акту мовлення, його компоненти. 2. Поняття конотацій у мові. 3. Дейктичні компоненти мови. 4. Теорія семантичного поля Й. Тріра.	2 год.
Лекція 9	Соціальні концепції мови 1. Паризька школа (А. Мее).	2 год.

	<ol style="list-style-type: none"> 2. Соціолінгвістика в СРСР. 3. Варіаціонізм В. Лабова. Польові дослідження. 4. Мовне контактування. У. Вайнрайх. 5. Інтерлінгвістика. 	
Лекція 10	<p style="text-align: center;">Проблема мови та мислення у XX–XXI столітті</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Теорія мовної відносності та її критика. 2. Неогумбольдтіанство. 3. Концепція Н. Хомського. 4. Джерела та основні напрями когнітивної лінгвістики. 5. Нейролінгвістика. 	2 год.
Семинар 4	<p style="text-align: center;">Генеративний метод</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Основні положення праці Н. Хомського «Синтактичні структури». 2. Трансформаційна граматики. Ядерні речення. 3. Генеративна семантика. 4. Структуралізм у СРСР (Ю. Д. Апресян). <p><i>Індивідуальне завдання 3:</i> самостійні роботи за окремими питаннями лекції, написання конспекту, робота з лексикографічною літературою.</p>	2 год.
Семинар 5	<p style="text-align: center;">Теорія комунікації</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Теорія мовленнєвого акту Р. Якобсона. 2. Модель Шеннона-Вівера (Shannon–Weaver) 3. Теорія мовленнєвих актів Дж. Серля. 4. Максими комунікації П. Грайса. 	2 год.

УМОВИ ВИЗНАЧЕННЯ НАВЧАЛЬНОГО РЕЙТИНГУ

Форми оцінювання	Кількість	Максимум балів за 1	Разом
Активна участь у семінарі	5	6	30
Контрольна робота	2	12	24
Самостійна робота	1	6	6
Іспит	1	40	40
Разом			100

ВИМОГИ І КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ

Оцінювання успішності аспіранта за кожним із запланованих видів робіт здійснюють відповідно до таких критеріїв:

Види робіт	Кількість балів	Критерії оцінювання
Усна відповідь	6	Відповідь аспіранта виважена й науково обґрунтована, він демонструє

на семінарі		особистий внесок у розв'язання поставленої проблеми, враховує наявні в лінгвістиці погляди й підходи, можливі альтернативи розв'язання. Аспірант здатний кваліфіковано обстоювати власні погляди, підтверджуючи їх дібраними або змодельованими прикладами.
	5	Аспірант повністю оволодів теоретичним матеріалом, логічно й послідовно викладає його, пов'язуючи з вивченим раніше, наводить самостійно приклади та коментує їх, спроможний простежити історію питання чи мовного явища, демонструє вміння застосувати набуті знання в нестандартних ситуаціях. У разі, якщо матеріал винесено на самостійне опрацювання, виявляє творчий підхід до вивчення (наприклад, самостійно уклад структурно-логічну схему, таблицю, зробив презентацію та ін.), засвідчує ознаки самостійної життєвої позиції, оцінюючи нові факти, явища, погляди; визначає мету власної навчальної діяльності тощо. Під час підготування до заняття, окрім запропонованих додаткових посібників, опрацював самостійно дібрану літературу, уміє критично її оцінити. Під час відповіді аспірант не допускає фактичних і мовленнєвих помилок.
	4	Аспірант засвідчує високий рівень осмислення вивченого, спроможний логічно, аргументовано, чітко, точно й вільно висловлювати власні думки. Якщо теоретичний матеріал винесено на самостійне опрацювання, аспірант демонструє навички аналізу прочитаного, вміння оцінювати новий матеріал, опрацював усі запропоновані додаткові посібники, під час відповіді не користується власним конспектом, не допускає фактичних помилок. Уміє коментувати мовні явища, установлювати системні зв'язки. Мовлення чітке, логічне, хоча може припуститися однієї мовленнєвої помилки.
	3	Аспірант може не лише логічно й повно викладати вивчене, а й виявляє елементарне вміння аналізувати, робити узагальнення, давати чіткі визначення, у разі потреби переформулювати їх; виявлені здібності змінювати логіку викладу повідомлення, аналізу власного й чужого висловлення. Під час підготування матеріалу демонструє елементарне вміння самостійно працювати з додатковою науковою літературою, хоч в аспіранта узагальнення спрощені й неточні. Більшість теоретичних положень підтверджує прикладами. Мовлення позначене елементарним рівнем стилістичної культури, хоча може припуститися до трьох мовленнєвих помилок. Фактичних помилок немає.
	2	Аспірант здатен досить зв'язно висловлюватися, добре відтворювати матеріал прослуханої лекції (якщо тема винесена на самостійне опрацювання – переказує зміст кількох джерел, наводячи окремі приклади); може за допомогою викладача або іншого аспіранта дати визначення; застосовує набуті знання в стандартних ситуаціях, але ще не готовий виконувати навчальні роботи, що вимагають застосування трансформаційних умінь; мовлення стилістично недосконале, висловлення не завжди точне; допускає до чотирьох мовленнєвих помилок.
	1	Аспірант може переказати приблизно половину матеріалу лекції. У разі самостійного вивчення теми – непослідовно й незв'язно відтворює зміст прочитаного або, відповідаючи на поставлене запитання, користується конспектом, укладеним власноруч; губиться в разі потреби навести приклади, не завжди може дати відповідь на запитання, що конкретизує його висловлення. Виклад має ознаки поверховості, недостатньо осмислений і логічно недосконалий, бідний лексичний запас і синтаксичні конструкції, значна кількість фактичних помилок. Аспірант в основному орієнтується в змістові діалогів, проваджених на заняттях, проте висловлює невдалі репліки, не завжди враховує ситуацію спілкування; допускає шість мовленнєвих помилок.

	0	Аспірант епізодично відтворює теоретичний матеріал на рівні уривчастого переказування конспекту лекції. Якщо матеріал вивчав самостійно, то аспірант в основному розуміє суть мовного явища, але не може цілісно й точно його переказати, сплутує мовні факти; неповністю, користуючись лише підручником, опрацював питання; не може застосувати набутих знань в елементарних стандартних ситуаціях; відповідь мовленнєво не відшліфована (допускає більше від дев'яти мовленнєвих помилок). Завдання не виконане у визначений термін або виконане з порушенням норм академічної доброчесності.
Самостійна робота	6	Завдання виконане у визначений термін. Аспірант демонструє високий рівень знань і володіння темою, виявляє практичні здібності, досконалу здатність до самостійного, логічного й послідовного викладу матеріалу. Завдання оформлене відповідно до вимог.
	4–5	Завдання виконане вчасно. Аспірант демонструє достатній рівень знань і володіння темою, виявляє практичні здібності, близьку до досконалої здатність до самостійного, логічного й послідовного викладу мовного матеріалу, проте робить незначні помилки, які не заважають розумінню виконаного завдання, яке оформлене згідно з вимогами.
	2–3	Робота виконана у визначений термін. Аспірант демонструє належний рівень знань і володіння темою, проте в його відповідях трапляються фактичні помилки, що частково унеможливають розуміння виконаного/их завдання/нь. Оформлення загалом не відповідає вимогам.
	1	Завдання виконане у визначений термін, але аспірант демонструє недостатній рівень знань і володіння темою, у роботі наявні грубі лексичні / граматичні / стилістичні помилки, які повністю унеможливають розуміння виконаного завдання. Оформлення роботи частково або повністю не відповідає вимогам.
	0	Завдання не виконане вчасно / виконане з порушенням норм академічної доброчесності.
Контрольна робота	12	12 тестових питань по 1 балу або презентація (реферат) на задану тему.
Іспит	40	40 тестових питань по 1 балу або білет з 3 питаннями (2 по 15 балів, 1 по 10).

Порядок перерахунку рейтингових показників нормованої 100-бальної Інститутської шкали оцінювання в національну 4-бальну шкалу та шкалу ECTS

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка за шкалою ECTS	Оцінка за національною шкалою	
		Екзамен	Залік
91–100	A (відмінно)	Відмінно	Зараховано
81–90	B (дуже добре)	Добре	
71–80	C (добре)		
66–70	D (задовільно)	Задовільно	
60–65	E (достатньо)		
30–59	FX	Незадовільно	

	(незадовільно – з можливістю повторного складання)		Не зараховано
1–29	Ф (неприйнятно – з обов'язковим повторним курсом)		

Мінімальний пороговий рівень оцінки за роботу в семестрі (допуск до екзамену) становить 30 балів. У разі отримання оцінки «неприйнятно» (нижче від 29 балів) аспірант зобов'язаний повторно вивчити дисципліну. У разі отримання оцінки «незадовільно» аспірант має право на два перескладання: викладачеві та комісії. При цьому максимальна підсумкова оцінка після перескладання може бути лише «достатньо». Замість перескладання комісії аспірант може обрати повторне вивчення дисципліни.

ПОЛІТИКА ДОБРОЧЕСНОСТІ

Виконання навчальних завдань та загалом освітньо-науковий процес мають відповідати вимогам «Положення про академічну доброчесність наукових співробітників та здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук Інституту мовознавства ім. О. О. Потебні НАН України» (затверджене на засіданні вченої ради Інституту мовознавства ім. О. О. Потебні НАН України 28 листопада 2019 р. (протокол № 9)).

РЕКОМЕНДОВАНІ ДЖЕРЕЛА

1. *Амирова Т. А., Ольховников Б. А., Рождественский Ю. В.* История языкознания : [учебное пособие]. Москва, 2010.
2. *Алефиренко Н. Ф.* Современные проблемы науки о языке. Москва : Флинта: Наука, 2005.
3. *Бацевич Ф. С.* Філософія мови. Історія лінгвофілософських учень. Київ : Академія, 2008.
4. *Алпатов В. М.* История лингвистических учений. Москва, 1998.
5. *Кочерган М. П.* Загальне мовознавство. Київ : Академія, 2006.
6. *Березин Ф. М.* История лингвистических учений. Москва : Высшая школа, 1975.
7. *Ковалик І. І., Самійленко С. П.* Загальне мовознавство. Історія лінгвістичної думки : [навчальний посібник]. Київ : Вища школа, 1985.
8. *Бодуэн де Куртенэ И. А.* Избранные труды по общему языкознанию. Т. I–II. Москва, 1963.
9. *Гумбольдт фон В.* Избранные труды по языкознанию. Москва, 1984.
10. *Звегинцев В. А.* История языкознания XIX–XX вв. в очерках и извлечениях. Москва. Ч. I. 1964. Ч. II. 1965.
11. *Методологические основы новых направлений в мировом языкознании / Под ред. А. С. Мельничука.* Киев : Наукова думка, 1992.
12. *Потебня А. А.* Из записок по русской грамматике. Москва. Т. I–II. 1958; Т. III. 1968; Т. IV. Вып. II. 1977.
13. *Потебня А. А.* Мысль и язык. Москва, 2002.
14. *Пражский лингвистический кружок.* Москва, 1967.
15. *Сепир Э.* Избранные труды по языкознанию и культурологии. Москва, 1993.
16. *Современное зарубежное языкознание. Вопросы теории и методологии / Отв. ред. А. С. Мельничук.* Киев : Наукова думка, 1983.
17. *Фердинан де Сосюр.* Курс загальної лінгвістики. Київ, 1998.
18. *Філософські питання мовознавства.* Київ : Наукова думка. 1972.

19. Хомський Н. Роздуми про мову. Львів : Ініціатива, 2000.

Рекомендовані електронні ресурси

1. URL: <http://bibl.com.ua/medicina/904/index.html>
2. URL: <http://window.edu.ru/resource/267/40267>
3. URL: <https://ukr-mova.in.ua>
4. URL: <http://englishtesthelper.ru/1/50.pdf>

*Затверджено на засіданні
вченої ради Інституту мовознавства ім. О. О. Потебні НАН України
3 вересня 2020 р. (протокол № 5)*